

INGEN PRAGMATIKER

ET INTERVJU MED FILOSOFIPROFESSOR
OLAV GJELSVIK

av Andreas Seland og Cathrine Felix

Fremragende forskning - det er en viss pompøsitet i ordbruken fra Forskningsrådets side. Det beste man kan gjøre med sånt, er å glemme det!, sier filosofiprofessor Olav Gjelsvik. Han utgjør én av åtte kjernemedlemmer i det nyopprettede Centre for the Study of Mind in Nature, ett av forskningsprosjektene som fikk status som Senter for fremragende forskning av Forskningsrådet før jul. Denne ordningen har som formål å heve den grunnleggende forskningen i Norge opp på et høyt internasjonalt nivå, og de som ble valgt ut omtales av Forskningsrådet som elitemiljøer. Alt i alt var det 98 søkere fra hele landet til denne statusen, og av disse ble åtte godkjent.

Anerkjennelsen har ikke fått Gjelsvik til å miste bakkekontakten:

Jeg personlig synes ikke vi var så gode som de sa at vi var. Betegnelsen “fremragende forskning” vil si at forskningsprosjektet er vurdert som veldig solid av andre forskere. Det er alt Forskningsrådet kan forholde seg til. De har ikke noe annet å gå på enn at forslaget er vurdert som meget godt av fagfeller. Jeg sier ikke at dette er et tilstrekkelig, eller nødvendig, kjennetegn på “fremragende forskning”, men det er i hvert fall en god grunn til å tro at man har med solid forskning å gjøre. Jeg synes at de som godkjente oss kunne ha vært strengere enn det de var, men konkurransesituasjonen og det at andre vurderer en rår man ikke over.

Centre for the Study of Mind in Nature er det eneste av åtte nye sentre som har en kvinnelig leder, filosofiprofessor Christel Fricke. Det er faktisk det første av alle sentre for fremragende forskning som har en kvinnelig leder. Vil senteret jobbe aktivt for å ta vare på og rekruttere kvinner til sitt virke?

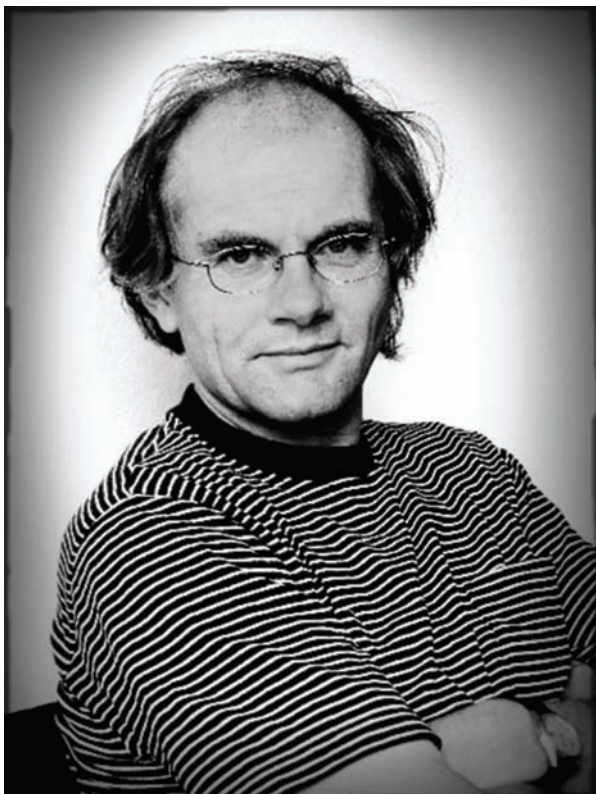
Ja, det vil vi, og vi arbeider med denne saken. Inntil videre er det ingen fastlagte planer med hensyn til hvordan vi skal realisere målsettingen rundt kvinnespørsmålet, forklarer Gjelsvik. - Men jeg tror det er viktig at vi får virvlet opp en aktivitet rundt senteret slik at kvinnelige talenter blir synlige, og at vi har en klar politikk for å ta vare på dem. Det er for tidlig å si noe om dette i detalj allerede i dag. Det er jo flere hensyn man må ta, og det er et overordnet hensyn at vi må ha kvalitetskriteriet i bunn.

Senteret har som uttalt faglig mål å studere menneskesinnet og dets plass i naturen. Denne brede tematikken vil senteret belyse gjennom inngående studier av tre typer normativ menneskelig adferd: moralsk, lingvistisk, og rasjonell. Det er i den delen av senteret som skal ta for seg rasjonalitet at Gjelsvik skal ha sitt hovedvirke sammen med Jennifer Hornsby, professor ved University of London. En grunntanke er at selv om senteret er delt i ulike grupperinger, skal det satses på et bredt samarbeid, som inkluderer eksperter fra tilgrensende fagdisipliner som samfunnsvitenskap, økonomi, psykologi, og lingvistik. Gjelsvik er opptatt av å påpeke at senteret ikke på noen som helst måte skal stå for en ensretting:

Formålet blir ikke å komme med én koherent fremstilling. Det er heller ikke filosofiens natur. All filosofi har et element av at man besvarer de spørsmålene man stiller seg på den måten man selv finner korrekt. Filosofi er ingen empirisk disiplin. Du kommer alltid til å måtte gjøre deg opp et slags helhetssyn på den menneskelige tilværelsen i filosofiske arbeider, og det gjør at du har et personlig element i filosofi. Det blir ikke slik at alle sammen kan sette seg ned og bare lage en plan, eller en rapport.

Han presiserer:

Tanken er heller at de enkelte medlemmene i senteret, og de som tar del i vårt prosjekt, skal få impulser til å utvikle sitt arbeid i interaksjon med hverandre. Den største utfordringen vår blir i så henseende å få til det dialogiske på en god måte, spesielt med tanke på samarbeidet mellom filosofer og ikke-filosofer. Rent allment er det mye vanskeligere enn folk tror å gjøre virkelig gode interdisiplinære arbeider. Man kan lett misforstå hverandre. Vokabularet mellom fagdisipliner kan overfladisk sett være det samme, men begrepene kan brukes veldig ulikt. I tillegg er det slik at de som bedriver empirisk vitenskap arbeider på en forskjellig måte fra det filosofer gjør. Summen av dette er at det å få til en fruktbar interaksjon blir en genuin utfordring. Det er ikke lett, og det er ikke gitt at det kommer til

å gå, men får vi det til så tror jeg alt kommer til å gå bra.

Tror du at senteret kan komme til å få internasjonal innflytelse?

Ja, det tror jeg, men jeg tror ikke at vi blir det toneangivende senteret i verden på filosofi. Jeg tror at vi kan ha en nøktern målsetning om at hvis vi får det til å gå først i fem år og deretter i fem år til så får ambisjonen være at vi blir sett på som en hovedplass for filosofi i Europa. Men det er selvfølgelig litt vanskelig å konkurrere med steder som Oxford...

Hvilken effekt får senteret for filosofiundervisningen ved universitetet?

Vi kommer til å holde konferanser, det blir nye stipendiater. Vi får et større miljø med mye aktivitet. Dessuten blir det Ph.D-kurs som også kan brukes innenfor masterprogrammet. Jeg planlegger allerede nå et kurs til høsten om syn på handling – ”the knowledge account of agency”. Det er et fellesprosjekt med Jennifer Hornsby.

Tror du noe av det senteret står for vil fremstå som ekstremt eller kontroversielt?

Filosofier er veldig sjenerøse sånn; hvis det er rimelig gode grunner for en ting, kan man presentere ganske

ville oppfatninger uten at de blir oppfattet som ekstreme. Poenget er godt arbeid, god argumentasjon. Det er vanskelig å fremstå som ekstrem i filosofi uten å bli vulgær.

Har du et eksempel på en vulgær filosof? Gjelsvik nøler. Han vil ikke henge ut noen, i alle fall ikke innen fagfeltet. Han nevner til slutt én filosof, hvis navn vi ikke skal gjenta her, som blander filosofi og sosiologi på en måte Gjelsvik ikke har sansen for:

Du har en del folk i andre vitenskaper som driver med filosofiske ting som ikke, kan du si, underkaster seg den type argumentative krav man har i filosofien.

Kan filosofi på grunn av manglende empiri slippe unna med ting som andre fagdisipliner ikke ville ha sluppet unna med?

Nei. Jeg tror heller det er omvendt. At det er lettere å slippe unna med ting i empiriske fag. Fordi det er så ubønnhørlige krav til argumentasjon i filosofi er det ikke lett å slippe unna med ting. Det var det jeg mente med å si at da blir du bare vulgær. Hvis du fremmer synspunkter som du ikke har særlig gode grunner for; om det du kommer med er godt begrunnet og utgjør en spennende og interessant helhet, som det ikke er så lett å ta hull på slik at en som prøver å kritisere ikke kommer noen vei, da blir du ikke oppfattet som ekstrem i filosofien selv om synspunktene kan virke ganske aparte. Overslaget skjer når du har noen ekstreme synspunkter som du ikke kan begrunne godt, da blir du en vulgærfilosof. Slikt er det mye av i forskjellige vitenskap.

Stilt overfor den vanskelige oppfordringen om å gi en kortversjon av sine filosofiske tanker, en slags handlingsfilosofi for ”dummies”, sier Gjelsvik følgende:

Rasjonalitet er så mangt. Du kan gjerne si at man har to hovedtyper: teoretisk- og praktisk rasjonalitet, hvorav den teoretiske i hovedsak er epistemologisk. I alt som heter vitenskapsfilosofi og generell erkjennelsesteori studerer du den epistemologiske rasjonaliteten, som går ut på å finne ut hvordan ting forholder seg i verden. Mens den praktiske rasjonaliteten er våre responser i handling i forhold til våre oppfatninger og ønsker og så videre - om hva som er rett og galt og hva som er noe poeng å gjøre. Den epistemologiske rasjonaliteten måles i forhold til suksesskriterier. En tradisjonell måte å si det på er at den skal ende opp i kunnskap, en annen måte å si det på er at den skal ende opp i sanne oppfatninger. Den praktiske rasjonaliteten innebærer ikke at man skal få en riktig oppfatning av hvordan ting forholder seg i verden, men at vi får

• Olav Gjelsvik

forandret verden på den måten vi mener at den bør forandres slik at vi ender opp med en annen verden. Vi ender ikke opp med en annen oppfatning av hvordan verden er, vi ender opp med andre ting i verden enn det som var tilfellet før vi handlet. Suksesskriteriet er at ting blir som vi har satt oss fore at de skal bli. Det er klart at dersom vi skal kunne forandre verden så trenger vi input fra epistemologisk rasjonalitet, for uten oppfatninger om hvordan ting virker i verden så vil all slags handling bli en form for blind sparking i mørket. Her åpnes forskjellige varianter av de store filosofiske posisjonene. Pragmatismen er den varianten som dypest sett prøver å forklare at hele poenget med den teoretiske bakgrunnen er at den skal tjene den praktiske. Det er ikke slik at den har et eget mål i form av teoretiske vitenskaper eller sann oppfatning; den skal gi oss oppfatninger som gjør oss suksessrike i våre handlinger.

Hvordan forholder du deg til denne pragmatiske retningen?

Jeg er ingen pragmatiker! repliseres det kjapt. - Essensen i filosofisk pragmatisme er at "truth is what works". Dette er John Deweys formulering. Til den har Sidney Morgenbesser følgende kommentar: "Of course, it's true, but it won't work!" Det er helt på kornet! sier Gjelsvik: - Det kan dere godt trykke, jeg vil gi samme kommentar.

Et viktig felt innenfor rasjonalitetsfilosofien er intensjonale handlinger. Man stiller seg spørsmål som: Hvilken rolle har ulike typer mentale tilstander, og hva er en intensjonal handling til forskjell fra noe som blir gjort uten en intensjon? Gjelsvik skisserer et skille mellom mennesker og dyr:

Det er rimelig klart at det som veldig primitive dyr gjør er urimelig å oppfatte som intensjonal handling, likevel er det som primitive dyr gjør ting som har sine suksesskriterier. Dersom de ikke hadde gjort disse handlingene, hadde det gått dem dårlig. Dyr som prøver å skaffe seg mat, men ikke lykkes, dør jo. All handling inngår til å begynne med i en slik biologisk sammenheng. Det som er interessant å se på er forholdet mellom handlingene som blir gjort biologisk sett, og ting som kan bli sett innenfor et handlingsfilosofisk perspektiv eller som har med grunner å gjøre. Det man prøver å gjøre i handlingsfilosofien er å kaste lys over hele dette forholdet. Man forsøker å si hva en intensjon er for noe, og da er spørsmålet hva som er forholdet mellom intensjoner og andre mentale holdninger.

Det fagmessige hovedformålet for Gjelsvik og Hornsby er å utvikle og fremargumentere en teori om menneskelig

adferd som bygger på at grunner for handling er objektivt gitte størrelser. Vi spør: Finnes det noen objektiv grunn til hva man bør gjøre?

Å, ja. Det gjør det jo. Det finne massevis av objektive grunner.

Hva er en objektiv grunn, og hvordan måles den?

Ta ett eksempel som illustrerer min tenkemåte: Spørsmålet er om jeg har en grunn for å ta hensyn til tidsfaktoren på en eller annen måte. Sett at du har et valg mellom et stort gode som er fjernt i tid, eller et lite gode som er nært i tid. Da vil de aller fleste tradisjonelle beslutningsteoretikere si noe i retning av at hvor mye du nedskriver verdien av det som er fjernt i tid, er et spørsmål om smak og behag; det er ikke slik at det er en grunn i seg selv til å ta et stort gode som er fjernt. Hvis du ikke liker at goder er fjerne, så har du ingen grunn til å vente på dem. Hvis du velger å spise en veldig god sjokolade som dreper deg i løpet av fem dager, kan du være fullstendig rasjonell. Det som skjer om fem dager betyr ikke noe for deg. Disse teoretikerne vil mene at det er snakk om smak og behag. Jeg mener at menneskelivet ikke er slik. Her har du en grunn for å agere moderat. Det er objektive grunner for ikke å spise denne sjokoladen. Hvis du skal prøve å forklare hvordan det kan finnes slike objektive grunner, så må du si at det er noe slags rett eller galt og ikke bare et spørsmål om smak og behag.

Gjelsvik trekker linjer fra sjokoladeeksempelet til et tema som debatteres mye om dagen, global oppvarming:

Hvis vi ikke bryr oss om langsiktige konsekvenser av det vi gjør, er det ingen rasjonell grunn for oss til ikke å kjøre i vei med alle slags utslipp så hele greia smeller i vei. Det er helt greit, helt rasjonelt, og det er ingen objektiv grunn for å begynne å begrense utslippene. Det er akkurat det samme. Jeg tror det er veldig kontraintuitivt for de fleste at det skulle være et spørsmål om smak og behag om man skal sette i gang med utslipp som ødelegger kloden eller ikke, at det ene er like godt som det andre, og så videre og så videre. Det er faktisk gode grunner for oss til å foreta oss noe i dag.

Tror du filosofien kan spille en rolle i å få folk til å innse dette, og handle deretter? Det er som kjent et gap mellom hva folk innser at er riktig, og hvilke handlinger de faktisk utfører i praksis.

Det måtte jo være et slags håp en har. Og det håpet måtte jo bestå i å kritisere de vitenskapsgrener som sier at det ikke er noen grunn til å bry seg om langsiktige ting, og at alt blir fullstendig subjektivisert. I

Ingen pragmatiker

en viss forstand, fra mitt perspektiv, er det nesten et selvbedrag. Så det er mye mer at en prøver å få folk til å bli grunnleggende oppmerksomme på at langsiktige interesser har like stort krav på vår oppmerksomhet som de kortsiktige, og at du gjennom den erkjennelsen som folk har av dét kan påvirke deres adferd; slik at de blir gjort oppmerksomme på det, slik at det virkelig blir fokusert på og snakket rundt, og at det kan bidra til at folk tar mer langsiktige hensyn i sine egne valg.

Finnes det noen handlinger som ikke er motivert av en grunn?

Ja, det gjør det. Ta eksempelet vi nettopp hadde: hvis du ikke tar langsiktige hensyn, så er det i den spesifikke

forstand en objektiv grunn som du ignorerer. Så det å velge det kortsiktige fremfor det langsiktige vil være et valg som ikke har noen objektiv grunn.

Er det så sikkert? Vedkommende kan jo være i besittelse av en utålmodig karakter, og det vil vel gi ham en grunn for hans handling?

Det du da gjør er å lese en grunn ut av et karaktertrekk, utålmodighet, mens jeg vil mene noe i retning av at også karaktertrekk er noe som det finnes grunner for å ha og grunner for å ikke ha. Men da kommer du opp i et stort felt som vi ikke har nevnt tidligere, og som går ut på karakterplanlegging og så videre... Det er ingen grunn for å være utålmodig.. Vel, jeg er jo selv ekstremt utålmodig..

Senter for fremragende forskning (SFF) er en ordning drevet av Norges forskningsråd. SFF innebærer at norske forskergrupper blir gitt langsiktig finansiering for å drive grunnleggende forskning i internasjonal toppklasse. Målet er å heve kvaliteten på norsk forskning. Konkurransen om SFF-status er hard. Det vil bli brukt over 235 millioner kroner hvert år på disse sentrene.

I desember 2006 ble det utpekt åtte nye sentre, et av disse er Centre for the Study of Mind in Nature (CSMN) ved IFIKK (Institutt for filosofi, ide- og kunsthistorie og klassiske språk). Senteret er i første omgang etablert for en femårsperiode. Leder for senteret er professor Christel Fricke. CSMN skal ta for seg menneskelig handling, i sær skal man forske på menneskesinnets rolle i naturen gjennom å studere ulike former for normativ adferd. Senteret satser på et bredt tverrfaglig samarbeid, og inkluderer allerede nå forskere innenfor fagområdene filosofi, lingvistikk, statsvitenskap og sosialøkonomi.

CSMNs nettsider: www.csmn.uio.no/

Forskningsrådets nettsider: www.forskningsradet.no

• Olav Gjelsvik er professor i filosofi ved Universitetet i Oslo. Han har spesialisert seg innenfor bevissthetsfilosofi og epistemologi, og arbeider med temaer som rasjonalitet, viljessvakhet, fri vilje og avhengighet med mer.